

11. Пахомова Т. І., Якубовський О. П., Драгомирецька Н. М. Управління ризиками та кризами суспільного розвитку: монографія. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2005. 188 с.
12. Рачинська А. В. Сутність та класифікація ризиків на залізничному транспорті. *Ефективна економіка*. 2016. № 11.
13. Ситник Г. П., Андреев С. О. Про деякі актуальні питання захисту критичної інфраструктури в Україні. *Науково-інформаційний вісн. Акад. нац. безпеки: наук. журн.* Київ: Академія нац. безпеки, 2015. Вип. 3/4 (7/8). С. 116–131.
14. Смакотина Н. Л. Основы социологии и нестабильности риска: философский, социологический и социально-психологический аспекты. М., 2009. С. 221.
15. Сороко В. М., Білявська О. Б. Аналіз механізму управління ризиками при розробці і реалізації державно-управлінських рішень. *Науковий вісн. Академії муніцип. упр. Серія "Управління"*. 2009. № 4. С. 167–180.
16. Фомичев А. Н. Риск-менеджмент: учебник. М.: Дашков и К, 2008. 374 с.

Надійшла до редколегії 15.05.2018 р.

УДК 351

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ТЕОРІЇ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

Магась Г. А.,
к. держ. упр.,

начальник кафедри оперативного мистецтва,
Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького,
м. Хмельницький

На підставі досвіду оперативно-службової діяльності органів та підрозділів Державної прикордонної служби України (ДПСУ), аналізу науково-методичної літератури та нормативно-правової бази обґрунтовано методи дослідження процесу охорони державного кордону України.

Ключові слова: державне управління, охорона державного кордону, оперативно-службова діяльність, метод дослідження, ділові ігри, полігонні випробування, військове спостереження та розвідка.

Mahas G. A.,

PhD in Public Administration, Chief of the operative art Department,
National academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after B. Khmelnytskyi,
Khmelnytsky

USE OF METHODS OF SCIENTIFIC RESEARCH IN THE THEORY OF THE STATE BORDER OF UKRAINE PROTECTION

The methods of research of the process of the state border of Ukraine protection of have been grounded in the article, based on the experience of operative and service activity of the bodies and units of the State Border Guard Service of Ukraine (SBGS), the analysis of scientific and methodological literature and normative and legal basis.

Key words: public administration, state border protection, operative and service activity, research method, management games, firing range testing, military observation and intelligence.

Постановка проблеми. Євроінтеграційні прагнення України та глобалізаційні процеси, що відбуваються в світі, впливають на прикордонну політику, що потребує пошуку шляхів підвищення рівня надійності охорони державного кордону як ключового атрибуту її суверенітету, територіальної цілісності та важливої складової національної безпеки України. З появою нових видів загроз, зокрема військової агресії Російської Федерації проти

© Магась Г. А., 2018

України, тимчасової окупації нею території Автономної Республіки Крим і міста Севастополя, розпалювання збройного конфлікту в східних регіонах України, що супроводжується здійсненням заходів, спрямованих на дестабілізацію політичної та економічної ситуації в Україні, розвитком тероризму та загрозою його поширення територією України спонукає до пошуку сучасних механізмів підвищення ефективності реалізації державної політики у сфері охорони державного кордону, а також охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні.

Державне управління – це вид діяльності держави, здійснення управлінського організаційного впливу шляхом використання повноважень виконавчої влади (Адміністрації Держприкордонслужби України) через організацію виконання законів, здійснення управлінських функцій з метою забезпечення реалізації державної політики у відповідних сферах, створення умов для реалізації громадянами їхніх прав і свобод [1]. Тому незаперечною особливістю сучасного стану українського суспільства є необхідність пошуку теоретико-методологічних основ розвитку держави, суб'єктів державного управління, визначення й упровадження оптимальних форм їхньої взаємодії.

Теорія охорони державного кордону України є системою поглядів на характер, закономірності охорони державного кордону України, шляхи підвищення її ефективності, особливості розбудови ДПСУ, а також на форми і способи оперативно-службової діяльності органів ДПСУ.

Вона є спеціалізованою окремою галуззю наукового знання, що знаходиться в тісній діалектичній єдності з іншими галузями та теорією забезпечення національної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Охорона та захист державного кордону як один із ключових напрямів забезпечення національної безпеки є також предметом досліджень таких науковців, як О. Андрощук, В. Баратюк, О. Більковський, О. Боровик, В. Городнов, Ю. Дем'янюк, О. Деркач, С. Дмитров, В. Залож, В. Золотов, В. Зьолка, Ю. Івашков, І. Катеринчук, В. Кириленко, В. Косевцов, Д. Купрієнко, Б. Лейда, А. Махнюк, А. Мисик, О. Михайлишин, В. Назаренко, Б. Олексієнко, В. Русаков, В. Серватюк, О. Ставицький, Д. Хруст, О. Шинкарук та ін. Крім того, значний потенціал для адаптації у прикордонну наукову сферу мають окремі положення теорії національної (зокрема, воєнної) безпеки, що їх розробили відомі вчені В. Богданович, В. Горбулін, Ю. Гусак, Ю. Даник, О. Дзьобань, Г. Дробаха, М. Єжєєв, М. Єрмошин, О. Загорка, О. Ільяшов, А. Качинський, В. Косевцов, В. Ліпкан, А. Лобанов, С. Мосов, Н. Нижник, В. Олуйко, Ю. Пунда, В. Радецький, Ю. Репіло, І. Романченко, І. Руснак, І. Свида, А. Семенченко, Г. Ситник, Є. Смірнов, В. Телелім, В. Ткаченко, П. Чабаненко, В. Шарий, В. Шемаєв, О. Шмаков, С. Ярош та ін.

Теорія охорони державного кордону широко використовує різні наукові методи і способи дослідження. Важливо чітко уявити, яка роль методу в пізнанні, чому володіння методом у цілому важливіше, ніж володіння окремим знанням, у чому сутність методу матеріалістичної діалектики і яка його роль в системі методів дослідження процесу охорони державного кордону.

Метою дослідження є обґрунтування вибору спеціальних військово-наукових методів дослідження в теорії охорони державного кордону України.

Виклад основного матеріалу. У наукових джерелах є декілька визначень поняття методу, проте загальноприйнятим є таке: метод (від грец. “методос” – шлях дослідження або пізнання, теорія, вчення) – це спосіб побудови

та обґрунтування системи філософського знання, сукупність прийомів і операцій практичного та теоретичного розуміння дійсності. До першої частини цього визначення віднесено філософський метод, до другої - усю систему різноманітних методів.

Поняття "метод" у широкому сенсі можна трактувати по-різному. Одні науковці вважають, що метод – це технічний, процедурний прийом, за допомогою якого досліджується яка-небудь наукова проблема або вирішуються ті чи інші практичні завдання. Інші вважають таке поняття вузьким, таким, що не охоплює головного. Ми погоджуємося з останніми, але в разі, якщо розглядати зміст і сутність самого методу.

Змістом наукового методу передусім є наукові теорії, але не всі, а лише ті, що є перевіреними на практиці, тобто достовірно науковими. Виникає доречне запитання – яка ж різниця між теорією і методом з погляду на те, що змістом методу є теорія? Фактична відмінність між методом і теорією полягає у функціональному характері. Тобто, формуючись як теоретичний результат минулого дослідження, метод виступає вихідною точкою та умовою для подальших досліджень.

Отже, *теорія* – це комплекс поглядів, уявлень, гіпотез, спрямованих на тлумачення та роз'яснення якого-небудь явища. *Метод* – це внутрішня закономірність руху думки до об'єкта, сукупність принципів, правил дії, зумовлених об'єктивними законами дійсності, що відображується.

Сучасна система наукових методів така ж багатогранна, як, власне, і сама наука. За ступенем спільності, широтою застосування всі методи можна поділити на три групи:

1. *Загальнофілософський метод* регулює пізнавальну та практичну діяльність і складає основу усієї системи методів. Поряд з цим слід зазначити, що будь-який загальнонауковий метод, будучи частковим по відношенню до філософського, є загальним по відношенню до спеціальних методів, "диктуючи" свої вимоги у відповідних прийомах та операціях спеціального методу.

2. *Загальнонаукові методи* – загальні методи для будь-якої розумової діяльності людей у будь-якій сфері теорії та практики. До них відносяться аналіз і синтез, індукція і дедукція, абстрагування і сходження від абстрактного до конкретного, порівняння, аналогія та ін. Їхня відмінна риса полягає в тому, що вони не такі універсальні, як загальнофілософський метод, але, водночас, і не пов'язані зі специфікою будь-якого одного об'єкта дослідження. Загальнонаукові методи виробляються зусиллями багатьох наук. Вони є узагальненням основних прийомів наукового пізнання.

3. *Спеціальні методи* – це такі методи, що застосовуються в окремих науках, у вузьких, спеціальних сферах. Їх виробляє кожна спеціальна наука для своїх цілей.

Спеціальні методи повинні забезпечувати вирішення науково-дослідних та практичних завдань, тобто для вирішення цих завдань застосовуються однакові методи, оскільки більшість спеціальних методів своїм походженням зобов'язані практичному пізнанню й пов'язані з ним.

Таким чином, кожна група системи методів перебуває в певній субординації між собою, при цьому кожен окремий метод ніколи не давав і не дасть істинної картини явища, процесу або предмета. Знання різних методів, їхній зміст та сутність конкретних прийомів допомагає з наукової точки зору найбільш раціонально й ефективно вирішувати практичні й теоретичні завдання.

Особливістю охорони державного кордону України є те, що вона (охорона) покладається на Державну прикордонну службу України та Збройні Сили України [2]. Крім того, Державна прикордонна служба України є правоохоронним органом спеціального призначення, на який покладено функції [3] ведення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності в інтересах забезпечення захисту державного кордону України [4], боротьби з організованою злочинністю та протидії незаконній міграції на державному кордоні України та в межах контрольованих прикордонних районів [5], здійснення державної охорони місць постійного і тимчасового перебування Президента України та інших посадових осіб [6], координації діяльності військових формувань та відповідних правоохоронних органів, пов'язаної із захистом державного кордону України.

У теорії охорони державного кордону правомірно можна застосовувати спеціальні військово-наукові методи дослідження.

Основними з них будуть: командно-штабні навчання (КШН), ділові ігри, польові (морські) навчання, експерименти, полігонні випробування, військово-спостереження та розвідка, наукові і науково-практичні конференції.

Командно-штабні навчання доцільно проводити по комплексних темах, що охоплюють основні питання дій органів (підрозділів) ДПСУ з охорони державного кордону. У ході КШН ведеться дослідження нових питань мистецтва охорони державного кордону, перевірка тих, що існують, та виявлення нових поглядів на принципи і способи оперативно-службових дій, методи управління органами (підрозділами), взаємодія сил і засобів, питання всебічного забезпечення, організаційної структури та основні оперативно-тактичні нормативи. За метою і характером завдань, що визначаються, КШН можуть поділятися на спеціальні, дослідні, показні, звичайні. За масштабом вони можуть бути тактичними й оперативно-тактичними.

Ділові ігри доцільно проводити з метою вдосконалення навичок у плануванні оперативно-службової діяльності органів ДПСУ, досягнення злагодженості та взаєморозуміння в роботі всіх рівнів управління. Під час ділових ігор можуть проводитися дослідження за вказаними та іншими (новими) питаннями мистецтва охорони державного кордону. За масштабом, як і КШН, можуть бути тактичними й оперативно-тактичними.

Польові (морські) навчання пов'язано з практичними діями органів, частин та підрозділів ДПСУ, максимально наближеними до дійсності. Під час проведення їх можуть виконуватися дослідження, пов'язані з перевіркою теоретичних поглядів і нормативів у сфері організації та ведення оперативно-службових дій, з метою напрацювання шляхів їхнього подальшого вдосконалення. Доцільно проводити з обов'язковим позначенням противника.

Експеримент є важливим методом дослідження процесів оперативно-службової діяльності органів ДПСУ. Експерименти можуть поділятися на воєнно-соціальні, воєнно-технічні, оперативно-тактичні та ін. А також можуть проводитись у вигляді натурних або модельних, лабораторних або польових випробувань з використанням дійових або дослідних формувань ДПСУ.

Полігонні випробування дозволяють проводити дослідження, досліди і випробування різних видів зброї, бойової техніки, технічних засобів охорони державного кордону, як дослідних, так і тих, що перебувають на озброєнні в ДПСУ, з метою вдосконалення їх.

Військове спостереження дозволяє дослідникові особисто переглянути та вивчити характер дій органів (підрозділів) охорони державного кордону, органів управління, використання сил та засобів в охороні державного кордону і на основі оцінювання позитивних та негативних фактів розробити рекомендації щодо теорії та практики оперативно-службових дій органів ДПСУ.

Розвідка є досить специфічним методом дослідження. Від спостереження її відрізняє прихованість, безперервність, висока активність у добуванні відомостей, а також можливість застосування спеціальних засобів. Уміння встановити справжній смисл процесу з використанням прямих та непрямих даних, використання прихованого змісту інформації стосовно об'єкта дослідження робить розвідку особливо цінним і ефективним методом. Результати розвідки використовуються не тільки у практичних але і в наукових цілях.

Наукові та науково-практичні конференції дозволяють усебічно обговорити ті чи інші важливі питання охорони державного кордону, оперативно-службових дій органів ДПСУ. При цьому аналізуються різні докази та обґрунтування відносно положень, що висувуються на захист. Унаслідок цього формулюються висновки, фіксуються наукові положення, які в подальшому приймаються як офіційні погляди, або ті, що підлягають додатковій перевірці. Основним критерієм їхньої науковості виступає ступінь доказовості, аргументованості та переконливості.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок.

Таким чином, для об'єктивного вирішення проблем теорії охорони державного кордону необхідно керуватися достовірно науковими методами пізнання. Теорія охорони державного кордону передбачає усебічне та глибоке вивчення фактів і даних досвіду охорони державного кордону в їхньому закономірному зв'язку, а також вільне володіння конкретним матеріалом щодо розвитку теорії охорони державного кордону України.

Вибір та обґрунтування методів дослідження в теорії мистецтва охорони державного кордону ДПСУ, теорії розбудови ДПСУ, теорії ефективності оперативно-службової діяльності ДПСУ, теорії за видами діяльності та видами забезпечення діяльності ДПСУ, теорії бойового застосування сил та засобів ДПСУ.

Список використаних джерел

1. <https://uk.m.wikipedia.org>.
2. Закон України "Про державний кордон України" від 4 листоп. 1991 р. № 1777-XII, зі змінами. База даних "Законодавство України" / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1777-12>.
3. Закон України "Про Державну прикордонну службу України" від 4 черв. 2003 р. № 616-15, зі змінами. База даних "Законодавство України" / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/661-15>.
4. Закон України "Про розвідувальні органи України" від 22 берез. 2001 р. № 2331-III, зі змінами / База даних "Законодавство України" / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2331-14>.
5. Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність" від 18 лют. 1992 р. № 2136-XII. База даних "Законодавство України" / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2135-12>.
6. Закон України "Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб" від 4 берез. 1998 р., зі змінами. База даних "Законодавство України" / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/160/98-%D0%B2%D1%80>.

Надійшла до редколегії 15.03.2018 р.